

Mű és érték. A csehszlovákiai magyar kritika 25 éve. Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Szeberényi Zoltán. A bibliográfiát összeállította Alabán Ferenc. Bratislava, 1976. Madách K. 533 l.

Az 1945 utáni csehszlovákiai magyar irodalomkritika előfeltétele a magyar nyelvű irodalom újraindulása volt. A „zárójeles négy év” megszakította a folytonosságot. Az újrakezdésről csak 1948-at, a „jégtörő és gyümölcsöshöz februárt” követően beszélhetünk. A nyitányt Fábry Zoltán szavainak igazsága jelezte: „tiszták maradtunk, emberek maradtunk”. A régi gárda tagjai Fábryval az élen jelentették a kontinuitást, azt, hogy a *vox humana* népe akar és tud élni az újrakezdés lehetőségével.

A csehszlovákiai magyar irodalomkritika 25 évét bemutató gyűjteményes kötet megjelenése nagy hiányt pótol. De természetesen nem pótolhatja az összegző érvényű monográfiát. A kritikai irodalom nemcsak irodalmi hosszmetzsetet ad, hanem értékelő, bíráló funkciója révén a fejlődési csomópontok keresztmetzsetét is érzékelteti. Szeberényi Zoltánnak csak részben sikerült elérnie, hogy egyenletes színvonalú írások kerüljenek egybe átfedések nélkül. A kötet kiegészítő bibliográfiáját Alabán Ferenc állította össze. Mindketten a nyitri magyar fakultás tanárai, alapos ismerői az egyetemes magyar és a szlovák irodalomnak.

Szeberényi Zoltán bevezető tanulmányának az eredmények összegzése, rendszerezése a célja. Szemlét tart a kritikai fejlődés eredményein, a kritikusok munkásságán. A kötet tagolása: irodalomtörténeti hosszmetzset, kritikai elvek és törekvések, a líra, epika és dráma, publicisztika és irodalomtudomány. Jogosan szentel külön fejezetet az epikának és a drámának. Éppen ezért hiányoljuk, hogy az egész gyűjteményben nem találunk olyan írást, amely Dobos László regényeivel foglalkozik, sőt még nevének említésével sem találkozunk.

A válogatás jól érzékelteti, hogy az új korszak hossz tengelyében Fábry Zoltán, az alapokat lerakó legjelentősebb marxista kritikus áll. Fábry a realizmus nevében kérte számon a „valóság-irodalmat”, a művészi hitellel korról és emberről elmondható lényegét. Módszerének jellegzetességei: az antifaszizmus, a *vox humana* elkötelezettsége, a művekkel összefüggő, égető erkölcsi, politikai kérdések iránti érzékenység, a kisebbségi helyzetben indokolt és jogos anyanyelv-féltés.

Fábry mellett Sas Andor és Egri Viktor végzett kritikus munkát. Sas történésként, Egri szépiróként csak másodlagosan művelte a kritikát. A szórványos előzmények után a csehszlovákiai magyar irodalomkritika csak 1954-ben indult meg. Valóban hatóerővé Turczel Lajos, Rácz Olivér, Csanda Sándor jelentkezése után válik. Az ötvenes évek végén újabb jelentős egyéniségek csatlakoznak a kritikus gárdához: Rákos Péter, Duba Gyula, Tózsér Árpád, Koncsol László, Tolvaj Bertalan, Gály Iván és Fónod Zoltán. Új és magasabb szintű fórumot biztosít számukra az 1958-ban induló *Irodalmi Szemle*.

A legjobb hagyományokhoz kötődik Turczel Lajos tudatos és rendszeres kritikai munkássága. Valóban tájékoztatja, segíti az irodalmi élet két fő tényezőjét: az írókat és az olvasókat. Az alapos szakszerűséghez, a ráérző-elemző érzékenységhez nevelő hajlam járul. Fábry mellett ő mutathatja fel a legtöbb eredményt. Csanda Sándor sokat és sokfélét írt. Kritikáinak sajátossága az irodalomtörténeti jelleg, az adatfeltárás, az eredmények rögzítése. Rákos Péter kiemelkedő tevékenysége nemcsak tematikai bővülést, de minőségi fejlődést is mutat. Az európai látókörű kritikus az egyetemes magyar irodalomról is alapvető fontosságú tanulmányokat írt. Szeberényi Zoltán György Dezső költészetéről, Kováts Miklós pedig a csehszlovákiai magyar színjátszás és dráma történetéről jelentetett meg könyvet.

Esszé- és tanulmányíróként is az élvonalba tartozik Duba Gyula és Tózsér Árpád. Tózsér lényegre mutató írásokkal vált eszméltető és tudatosító hatásúvá. Duba Gyula szépiróként is részt vállal az irodalomkritika feladataiból, főként az irodalom létfeltételeivel foglalkozik. Tózsér Árpád lényegre törő pontossággal értékeli az irodalmi vitákat: „Indulatainkat, véleményünket örököltük, de csak kevésé vagy egyáltalán nem ismerjük eredetüket, történetüket, természetüket, így vitáinkat képtelenek vagyunk az összefogó, általános igazságok és elvek síkján futtatni.” Tózsér hatásának titka problémaérzékenységében, az esztétikai megalapozottságú szemléletben, az eredeti nyelvi megfogalmazásban rejlik. A Fábry-örökséget akarja megőrizve megújítani, amikor megkísérli a „valóság-irodalom” után az „irodalom valóságának” új követelményeit megfogalmazni.

Az elemző módszer értékes gazdagodását hozták Zsilka Tibor nyelvi-stilisztikai elemzései. Módszerben és szemléletben egyaránt figyelemre méltót jelent Zalabai Zsigmond és Mészáros László munkássága. Zalabai célja a Fábry-féle

valóságérzék és etikai szemlélet továbbvitele az esztétikai szempontú, irodalmibb, műközpontúbb gondolkodásban. Mészáros filozófiai és lélektani érdeklődésének eredményeit igényes elemzések bizonyítják. Igéretes tehetségek között kell megemlíteni Tóth László, Varga Imre, Alabán Ferenc és Varga Erzsébet nevét.

Szeberényi Zoltán a csehszlovákiai magyar irodalomban tájékozódni akarók számára szükséges és hasznos írásokat gyűjtött kötetbe. Figyelmeztet arra, hogy milyen feladatok várnak a ma már irodalomtörténeti távlatban értékelhető csehszlovákiai magyar irodalom kutatóira.

Cs. Varga István

Poésie hongroise. Anthologie. A verseket válogatta és fordította Marc Delouze. Corvina K. Bp. 1978.

A Corvina Kiadónál jelent meg 1978-ban a *Poésie hongroise* (Magyar költészet) című francia nyelvű antológia, mely a mai magyar költészetet hivatott bemutatni a francia olvasók számára. A verseket fiatal francia költő, Marc Delouze válogatta és fordította. Az antológia két részre oszlik, az első, kisebb rész rövid líratörténeti bevezető: Janus Pannoniustól József Attiláig a legnagyobb magyar költők egy-egy költeménye, valamint magyar népdalok vázolják az utat, amely jelenkori költészetünk kialakulásához vezetett. A második részben negyvenöt mai magyar költő válogatott versei találhatók. A versek keletkezési sorrendben, az írók pedig ábécé szerint sorakoznak – jelezve mindezzel a válogatás pártatlan szándékát. A fordító szimpátiája azonban tagadhatatlanul lemérhető, ha megvizsgáljuk a bemutatott versek számát, illetve azt, hogy az egyes válogatások mennyire fogják át az adott életmű egészét. Tandori, Pilinszky és Weöres költészete kapja a legnagyobb hangsúlyt az antológiában. A fordítások színvonala egyenletesen jó, s a kötetet élővé teszi, hogy a válogatások nagy részét pár sorral maguk a költők vezetik be, írnak arról, amit legfontosabbnak vélnék mondani életükről, költészetükről, elveikről.

A kötet egyszerre kelt tiszteletet és elégedetlenségét. Tisztelet Marc Delouze-nak, aki a nyersfordításokat műalkotássá emelte, akinek vállalkozó kedve nélkül létre sem jött volna ez az antológia. De természetes hiányérzeteink is vannak, hiszen szinte lehetetlen a mai magyar költészetet egy kötetben belül ismertetni, több évtizedes hiányokat egyéni vállalkozással pótolni.

A válogatás elvét Marc Delouze – többek közt – így határozza meg francia előszavában: „Bemutat-e MINDENT ez az antológia, ami ma Magyarországon íródik (a verseket értve természetesen)? Bizonyára nem. Akkor viszont nem más ez a kötet, mint azoknak a költőknek a kiválasztása, akiket a szerző személy szerint kedvel? Ez sem. Sokkal inkább, e két lehetetlen közötti kompromisszum.” Sok az előnye, de vannak hátrányai is ennek a kompromisszumnak. Tanulságos, hogy egy francia költő friss szemmel kiket és milyen verseket választ. Érdekes és jó, hogy milyen sok fiatal költő van a kötetben, de hiányoznak is sokan, a fiatalok közül csak Dobai Pétert említve.

Marc Delouze nem tudta igazán eldönteni, hogy milyen kötetet szerkesszen. Az antológia *felépítése* a líratörténeti bevezetővel, a széles mai alkotó gárdával tájékoztató, „kézikönyv”-jellegű sugall. Arra vállalkozik, hogy hiánytpótló, átfogó képet nyújtson a magyar költészeiről. Ezzel szemben a válogatás *szempontjai* néhol teljesen szubjektívek vagy következtelenekek. Esetlegesnek tűnik például, hogy Juhász Ferenc költészetét éppen a *A menekülő ember* és a *Levél Rózsavár elhagyott ravatalán* című két költemény reprezentálja. Az is megbontja a kötet egységét, hogy Delouze csak kései prózaverseket közöl Illyés Gyulától. Indoka, hogy Franciaországban Illyés a legnépszerűbb a magyar költők közül, ezért költészetének egészét bemutatni nem szükséges, elég a legújabb, még ismeretlen versek közlése. Ilyen egyensúly-eltolódások mellett a könyv nem felel meg teljesen a maga elé állított követelménynek: az adott keretek között teljes képet adni a mai magyar költészeiről.

Vitatható az a nézet is, hogy a „mai költő” fogalmába szigorúan csak az élők tartoznak. Meghatározott időközökben megjelenő köteteknél – mint például a könyvheti Szép versek sorozat – ez a követendő szerkesztési elv, de egy általánosabb értékelésre igényt tartó válogatás esetében már nem elég élet és halál határát korlátul megvonni.

Ez a francia nyelvű antológia pillanatképet rögzít a mai magyar költészet kínálatának és a francia olvasó keresletének viszonyában. Ha remélhetnénk, hogy még számtalan, ugyanilyen színvonalasan fordított és válogatott pillanatkép követné ezt a kötetet, a fenti kifogásokat nem említettük volna, s várakozással tekintenénk a következő kötet elé.

Kelevéz Ágnes